

KÜLÖNFÉLÉK

A szomszédos országok magyarnyelvi kutatóállomásairól

A Magyar Tudományos Akadémia kezdeményezésére és az Arany János Alapítvány támogatásával 2001-ben jött létre egy-egy magyarnyelvi kutatóállomás Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában és Szerbia-Montenegróban. Éspedig azzal a céllal, hogy elősegítsék a Kárpát-medencei magyar anyanyelvű kisebbségek anyanyelvhasználatának a tudományos vizsgálatát, összefogják és irányítsák a gyakorlati teendőket. (Tudománytörténeti érdekessége miatt említjük meg: a Magyar Nyelv 1923-as évfolyamában már szó volt arról, hogy „Érdemes munka volna az elszakított területek nyelvét figyelemmel kísérnünk” [104], az 1924-es évfolyamban pedig ezt olvashatjuk: „a magyar közműveltség ötfelé szakadt és ez a szétdarabolódás – jobban, mint valaha, az elnyomatások koraiban – előtérbe tolja a magyar nyelv ügyét” [37–8].) Az említett műhelyeknek a tevékenységéről, állapotáról kívánjuk tájékoztatni a magyar nyelvésztársadalmat és a Magyar Nyelv olvasóit. Őt kérdést tettünk föl a szóban forgó műhelyek, illetőleg irodák, intézetek vezetőinek 2004-ben. Válaszaikat a kérdések sorrendjében egybeszerkesztve az alábbiakban közöljük. A válaszadók: Szlovákia (Gramma Nyelvi Iroda): Szabó Mihály Gizella, Ukrajna (Hodinka Antal Intézet): Cserniczkó István, Románia (Szabó T. Attila Nyelvi Intézet): Péntek János, Szerbia és Montenegró (Délvidéki Magyar Nyelvi Korpusz, Magyarankizsai Szociográfiai-szociolingvisztikai Műhely): Papp György. Nevezett kollégáinknak köszönetet mondunk a beszélők elkészítéséért és rendelkezésünkre bocsátásukért.

KISS JENŐ

1. Mikor alakult a Műhely (Iroda, Intézet), milyen néven, mely székhellyel, kik a munkatársai, s mi a Műhely (Iroda, Intézet) elérhetősége?

S z l o v á k i a : A Gramma Nyelvi Iroda a 2001 augusztusában bejegyzett Gramma egyesület belső szervezeti egységként 2002. január 28-án kezdte meg működését. Az Iroda egyúttal a Magyar Tudományos Akadémia szlovákiai kutatóállomásának a funkcióit is ellátja, ilyen módon az MTA Kisebbségkutató Intézetének koordinálásával együttműködik az erdélyi, a vajdasági és a kárpátaljai testvérállomásokkal. – Az egyesületet öt szlovákiai magyar nyelvész alapította, jelenleg tizenöt nyelvész és nyelvész-doktorandusz tagja van. Az Irodának hét állandó belső munkatársa van: Szabó Mihály Gizella, Misad Katalin, Vančóné Kremmer Ildikó, Lanstyák István, Pintér Tibor, Simon Szabolcs és Menyhárt József nyelvészek. A szervezőtitkári feladatokat ellátó Menyhárt József és a korpuszpépítésért felelős Pintér Tibor az egyesület alkalmazottai, a többiek csekély díjazás (részben ösztöndíj) ellenében látják el feladatukat. Az Iroda tudományos kutatási és tudományszervezői tevékenységét alapvetően az Arany János Közalapítvány anyagi támogatásával végzi. További fontos támogatónk az Illyés Közalapítvány, illetve más magyarországi alapítványok és szlovákiai szervezetek. – A székhely Dunaszerdahelyen van. Az elérhetőségek: postacím: SK – 929 01 Dunajská

Streda. Bacsákova ul. 240/13, P.O. Bokszy 16, telefon: 00421/31/5504261, fax: 00421/31/5504262. Honlap: www.gramma.sk címen üzemel, ímél-cím: gramma@real-net.sk.

Ukraina: A Hodinka Antal Intézet a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (2003 decemberétől: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) szervezeti alegységként jött létre 2001-ben mint az MTA Ukrájnai Kutatóállomása. Mint ilyen szorosan együttműködik a többi magyar nyelvi kutatóállomással, illetőleg kutatóhelyekkel. – Az Intézetben fiatal kárpátaljai magyar nyelvészek, társadalomkutatók (Hires Kornélia, Karmacsi Zoltán, Márku Anita, Molnár D. István) dolgoznak. Mellettük több nyelvész (Beregszászi Anikó, Csermicskó István, Kótyuk István) különböző kutatási programok révén kötődik az Intézethez. – Az Intézet elsősorban az Arany János Közalapítvány és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola támogatásával működik. Székhelye Beregszászban, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola épületében van. – Az elérhetőségek: postacím: UA - 90200 Beregszász, Illyés Gyula sétány 1. Ukrájna. Telefon: 380 3141 234 62. Fax: 380 3141 243 43. Honlap: <http://kmtf.uz.ua/hodinkaintezet>, ímél-cím: mta@kmtf.uz.ua.

Románia: Erdélyben 2001-ben jött létre egy kis nyelvi intézet, amely 2002-ben Szabó T. Attila nevét vette föl. A MTA saját budapesti Kisebbségkutató Intézetét bízta meg a kisebbségi régiók kutatóállomásainak felügyeletével. Erdélyben az új intézmény három meglévőre épült, és azóta sem különült el tőlük teljesen. A szakmai háttérrel az egyetem szaktanszéke biztosítja. Szakmai vezetője Péntek János, ügyvezetője pedig Benő Attila adjunktus. Belső munkatársai a tanszék magiszteri és doktori programjának hallgatói (a Nemzeti Szövegtár erdélyi anyagával Sárosi-Mardirosz Krisztina foglalkozik), külső munkatársként pedig alkalmilag igénybe vettük többek között Szilágyi N. Sándor, Fazakas Emese és mások közreműködését is. A másik háttérintézmény az Erdélyi Múzeum Egyesület, amely saját székházában azt a helyiséget biztosítja az Intézet számára, amely az „Erdélyi magyar szótörténeti tár” műhelye is egyben. Ebben a helyiségben az Intézet saját költségén teremtette meg már az első évben az önálló munkához szükséges legfontosabb technikai feltételeket. Itt található egyébként Szabó T. Attila Kolozsváron maradt könyvtári hagyatéka is, amelyet intézeti könyvtárként folyamatosan frissítünk a legfontosabb új kiadványokkal. A könyvtári részleg része annak a virtuálisan, informatikailag összekapcsolt könyvtári hálózatnak, amelyet a kolozsvári magyar intézmények közösen alakítanak ki. Az Intézetet létrehozó és fenntartó harmadik intézmény az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége. Ez két szempontból fontos: az egyik, hogy az AESZ központja és székháza Sepsiszentgyörgyön van, és ez lehetővé tette, hogy külön költség nélkül hozzuk létre a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet székelyföldi fiilálját. Ugyancsak az AESZ biztosítja az Intézet adminisztratív bázisát, személyzetét Ördög-Gyárfás Lajos adminisztratív munkatársunk személyében. A kolozsvári és a sepsiszentgyörgyi külön iroda lehetővé teszi, hogy megosszuk a munkát. Az előbbi inkább az adatbázisokra és a kutatásra összpontosíthat, az utóbbi a nyelvi tanácsadásban és egyéb szolgáltatásokban a tömbmagyarság igényeihez igazodik. Sepsiszentgyörgyön két állandó munkatársunk dolgozik: Erdély Judit, a tanszéki doktori iskola hallgatója és Becze Orsolya szociológus. Szintén ez a csoport szervezi a júliusi illyefalvi szemináriumot, amely 2003-ban és 2004-ben már vendégül látta a többi kutatóállomás munkatársait is. Ez az a fórum, amely lehetővé tette a közös kutatások megtervezését, összehangolását. – Az elérhetőségek: Kolozsvár: RO - Cluj, str. Napoca, nr. 2–4. Telefon/fax: 40 264 439 489. Honlap: www.eme.ro/sztanyi, ímél-cím: szanyi@eme.ro; Sepsiszentgyörgy: RO - 520003 Sf. Gheorghe, str. Gróf Mikó Imre nr. 4/1/C/10, telefon/fax: 40 267 311 940, ímél-cím: aesz@planet.ro.

Szerbia és Montenegró: az iroda, illetőleg műhely gondolata még 1995-ben fogalmazódott meg. Magyarokanizán van minden év szeptemberében a régió egyik legjelesebb rendezvénye, a Kanizsai Írótabor, amely 1952-ben indult. A rendezvénysorozatnak minden évben van egy központi témaköre, így választottuk 1995-ben a Délvidéken mindig erőteljesen művelt szociográfiai központi tartalomként. Ekkor fogalmazta meg Bori Imre akadémikus a Kanizsai Szociográfiai Műhely tervét, amely 1996-ban meg is alakult, részben az Írótabor, részben pedig egy civil szervezet, az Ozoray Árpád Magyar Művelődési Egyesület ügyviteli keretében, Magyarokanizán.

Ehhez társult a későbbiek során a szociolingvisztikai munkacsoport, a következő munkatársakkal: Papp György, a csoport vezetője mellett Rajsli Ilona, Molnár Csikós László, Silling István, Andrić Edit, Hózsa Éva, Pató Imre, Varga Tünde, Futó Hargita (és több egyetemi hallgató, illetve terepmunkások) közreműködésével. A Műhely kapott később a szabadkai székhelyű Magyarorsággutató Tudományos Társaságtól a Délvidéki Magyar Nyelvi Korpusz elméleti kutatásaira és építésére megbízást. Ekkor kapcsolódott be egy korpuszépítő műszaki csoport is. – Az elérhetőségek: YU – 24420 Kanjiža, Edvard Kardelj tér 9. Telefon: 24-874-692. Ímél-cím: papozuku@eunet.yu.

2. Mi a Műhely (Iroda, Intézet) feladatköre? Kézenfekvőnek tűnik, hogy az ellátandó feladat körben egyfelől közös, összehangolt tevékenység folyik, másfelől pedig nem közös, hanem speciális, egyedi tevékenység is. Melyek ezek (a fenti sorrendben)?

Sz l o v á k i a : Az Iroda feladatköre már a 90-es években kezdett körvonalazódni elsősorban szociolingvisztikai és kétnyelvűségi kutatásaink, a kisebbségi nyelvi tervezésről és nyelvművelésről folytatott vita, illetve a szlovákiai kisebbségi nyelvhasználati törvény előkészítése kapcsán szerzett tapasztalatok alapján. Elképzeléseink szerencsésen találkoztak a Kisebbségkutató Intézetnek egy kárpát-medencei kutatóállomás-hálózat kialakítását célzó terveivel. A szervezés során, illetve később, a működésünk alatt összegyűlt tapasztalatokat felhasználva az Iroda feladatait folyamatosan pontosítottuk. Eszerint a Gramma Nyelvi Iroda tevékenysége jelenleg a következő fő területeket fogja át: 1. tudományos kutatás; 2. nyelvi adatbázisok építése; 3. nyelvi tervezés; 4. nyelvi szolgáltatások; 5. oktatás, továbbképzés; 6. könyvtárépítés; 7. kutatásszervezés és szakértői tevékenység. Ezeket a tevékenységeket többé-kevésbé minden iroda végzi, bár a helyi feltételeknek megfelelően hangsúlyeltolódások vannak. A kutatóállomások legtöbb munkatársa jól ismerte egymást, közös kutatásokat is végeztek már (ilyen volt a KONTRA MIKLÓS vezette ún. RSS-vizsgálat, amelynek eredményei „A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén” című könyvsorozatban jelentek meg). Ennek ellenére az állomások együttműködése, a közös kutatások csak fokozatosan alakultak ki: elsőként a korpuszmunkálatok indultak meg, majd egy a kisebbségi jogokkal foglalkozó kötet összeállítása következett, s tavaly kezdődtek a szintén hosszabb távra tervezett lexikográfiai munkálatok.

Jelenleg három fő témában folyik az együttműködés. – 1. Korpuszmunkálatok. Az MTA Kisebbségkutató és Nyelvtudományi Intézeteivel karöltve 2002-ben kezdődtek el a kárpát-medencei Magyar Nyelvi Korpusz (NKFP 5/044/2002 pályázat) munkálatai. Ennek a szövegtárnak a szlovákiai része mintegy négymillió szövegszót fog tartalmazni. Jelenleg az elektronikus formában hozzáférhető írott anyagok (újságok, szépirodalom, tudományos irodalom, beszélt nyelvi, hivatalos nyelvi anyag) gyűjtését és előzetes feldolgozását végzik az Iroda munkatársai, de élőnyelvi magnefon-felvételek készítése és digitalizálása is folyamatban van. – 2. A határon túli magyar nyelvváltozatok leírása – szótartani munkálatok. A határon túli magyar nyelvváltozatok leírása szempontjából áttörést jelentett a „Magyar értelmező kéziszótár” második, átdolgozott kiadása, ugyanis ebbe erdélyi, kárpátaljai és szlovákiai magyar szavak és szójelentések is bekerültek. A magyar szókincs „határtalanításában” következő lépésként felkérésre az Osiris Könyvkiadó indította kézikönyv-sorozat (A magyar nyelv kézikönyvtára, főszerkesztője TOLCSVAI NAGY GÁBOR) két első kötetének a határon túli magyar nyelvváltozatokra vonatkozó részeit dolgoztuk föl. A Lanstyák István koordinálásával folyó lexikográfiai munkálatok első eredménye, a helyesírás szótár már megjelent, továbbá elkészítettük az idegen szavak szótárába javasolt lexikális elemek jegyzékét is. E kiadványokon kívül lesznek határon túli szavak a most készülő „Képes diákszótárban” (szerkesztője KISS GÁBOR) is. – 3. Magyar nyelvű oktatás a kisebbségi régiókban. A tavaly indult közös, három évre tervezett kutatás célja az, hogy átfogó képet kapjunk a kisebbségi magyar oktatási intézmények nyelvi viszonyairól, az oktatás és az anyanyelvhasználat kapcsolatrendszeréről, az anyanyelvi, a többségi nyelvi, valamint a tanult idegen nyelvi kompetenciák milyenségéről, a kétnyelvűség típusairól és működéséről. – A Gramma Nyelvi Iroda saját kutatási terve alapján az

alábbi témákban folytak és folynak kutatások: nyelvpolitika és nyelvi tervezés, nyelvészociológia és szintérvizsgálat, kontaktológia, fordításelmélet, kétnyelvűség-kutatás, pszicholingvisztika.

Ukrain: Az intézet tevékenysége elsősorban a következő területekre terjed ki: 1. a kárpátaljai magyar nyelvhasználat tudományos (legfőképpen szociolingvisztikai) vizsgálata; 2. írott és beszélt nyelvi adatbázisok építése, archiválása, elemzése; 3. a helyi magyar nyelvhasználat nyelvtervezési problémáinak áttekintése, javaslatok megfogalmazása; 4. oktatás, továbbképzés; 5. kutatásszervezés; 6. a tudományos utánpótlás nevelése, segítése; 7. a nyelvészetiek mellett társadalomtudományi kutatási programok segítése, támogatása. [Az ukrainai beszámoló eredeti folytatása itt lényegében megegyezik a szlovákiai beszámolóban fentebb közölt, az 1., 2. és 3. pontok alatt olvasható szövegrésszel, ezért ezt nem közöljük. Azt azonban jelezzük, hogy az ott az 1. pont alatt említett szövegtárnak a kárpátaljai része mintegy hárommillió szövegszót tartalmaz majd. – K. J.] A Hodinka Antal Intézet saját kutatási programja alapján az alábbi témákban folytak és folynak kutatások: nyelvpolitika és nyelvi tervezés, nyelvészociológia és szintérvizsgálat, kontaktológia, kétnyelvűség-kutatás.

Románia: Az Intézetnek hármas feladatköre van: 1. más intézmények és kutatók által is használható nyelvi, bibliográfiai, demográfiai, jogi adatbázisok kialakítása; 2. részben erre épülő szociolingvisztikai, élőnyelvi kutatások és nyelvi tervezés; 3. nyelvi szolgáltató tevékenység a sajtó, egyéb intézmények és magánszemélyek számára. – Az első körhöz tartozó feladatokat a kolozsvári iroda végzi. Mint az alábbiakban szó lesz róla, első szakaszában el is végezte, a továbbiakban az adatbázisok karbantartását, folyamatos bővítését és használhatóságát kell biztosítani. – A második kör jelenti az Intézet szakmai munkájának a lényegét: a folyamatos kutatás és részben ezzel összefüggésben fontos nyelvi tervezési feladatok megoldása. A kutatás több témában és több helyszínen folyik: iskolai nyelvhasználat, tankönyvek és más oktatási anyagok nyelve, városi fiatalok magyar nyelvhasználat, nyelvcsera szórványkörnyezetben, a sajtónyelv vizsgálata, kontaktológiai vizsgálatok, szaknyelvi vizsgálatok stb. Az ehhez kapcsolódó nyelvi tervezés elsősorban az erdélyi kisebbségi nyelvvaltozat nyelvi állományának bővítését, egységesítését és anyanyelvűsítését célozza, de benne van a státustervezés és a nyelv presztízsének erősítése is. Mivel a nyelvi hiány a közígazgatásban, a közéletben és az oktatásban észlelhető, elsődleges feladatunknak tekintettük a közígazgatási nyelvhasználatot segítő kétnyelvű szótárak szerkesztését és formanyomtatványok magyar változatainak elkészítését, oktatási anyagok gondozását, oktatás-terminológiai szótár kiadását, az oktatásban csak román nyelven használt erdélyi magyar földrajzi nevek feldolgozását, román–magyar kulturális szótár előkészítését. Az összehangolt szakmai programokban eddig a moldvai magyar nyelvvaltozat státusa körüli vitákban fejtettük ki véleményünket, közreműködtünk a nyelvi jogok Kárpát-medencei helyzetét bemutató kötet megírásában, és megtervezünk egy most induló hároméves kutatást az anyanyelvi oktatás témakörében. A nyelvi tervezés összehangolt programját „határtalanítási” programnak neveztük, ennek lényegét a Magyar Tudományban fejtettük ki (2004/7. szám; ennek irányítója LANSTYÁK ISTVÁN). Intézetünk szolgáltató tevékenysége kiterjed a nyelvi tanácsadásra, közérdekű szövegek, fordítások nyelvi gondozására, valamint szakvélemény kifejtésére konkrét felkérések esetében.

Szerbia - Montenegró: Az iroda feladatai több szinten összegezhetők. Legrégebben a szociolingvisztikai kutatások kezdődtek, például a nem és nyelvhasználat, a délvidéki magyar diáknyelv, nyelvjárási gyűjtések, szólások, közmondások gyűjtése, munkahelyi és közéleti kétnyelvűség. A nagyobb termunkálatok később indultak el, amikor a korpuszépítésbe bekapcsolódtunk; ez új feladatokkal is járt. Bekapcsolódtunk az új idegen szavak szótárának az anyaggyűjtésébe, elkészítettük pótlásként a legújabb helyesírási szótár vajdasági „függelékét”, kiegészítését. Jelenleg a következő témákban folynak még kutatásaink: az 1919 utáni nyelvi elkülönülés, szétfejlődés szakaszai; jugoszlavizmusok és neologizmusok; az általános iskolai tanulók szókincsének vizsgálata; a vajdasági írók nyelvhasználat; párhuzamos és fordításkorpuszok elemzése; a délvidéki táj-szótár, a délvidéki szólásszótár; most van folyamatban az Arany János Közalapítványnál egy pá-

lyázatunk, amelyben az új akadémiai értelmező kéziszótár délvidéki kiegészítéséhez, a sajtónyelvi vizsgálatokhoz, illetve az oktatás és nyelv kutatásához kértünk támogatást, de szerteágazó utónév-gyűjtés is folyik az egész Bácskára kiterjedően.

3. Milyen eredményekről lehet számot adni? Publikációk, anyaggyűjtés, konferenciák, tanácskozások, tanácsadás stb.

S z l o v á k i a : A kutatóállomások 2001–2002-es közös kutatásának (Kárpát-medencei kisebbségek nyelvpolitikai helyzete) eredményét összefoglaló tanulmánykötet „Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában” címmel jelent meg 2003-ban, SZARKA LÁSZLÓ és NÁDOR ORSOLYA szerkesztésében (Akadémiai Kiadó, Bp., 2003.). A tanulmányok német nyelvű változatát a budapesti székhelyű Európa Intézet jelentette meg (Herausgegeben von FERENC GLATZ, Begegnungen 21. Die Sprache und die kleinen Nationen Ostmitteleuropas. Bp., 2003.). A Grammának eddig két „saját” könyve jelent meg: a „Tanulmányok a kétnyelvűségről” című sorozat első kötete (LANSTYÁK ISTVÁN és SIMON SZABOLCS szerkesztésében), illetőleg LANSTYÁK ISTVÁN és SZABÓMIHÁLY GIZELLA közös kötete, a „Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok” című. 2004-ben remélhetőleg három további tanulmánykötet és néhány, a szlovákiai magyar nyelvhasználóknak szánt kiadvány is nyomdába kerül. Továbbá kiadunk egy szöveges CD-t a települési önkormányzatok számára, ez az önkormányzatok által használt fontosabb dokumentumok szlovák mintaszövegeit és magyar fordításukat tartalmazza majd. Elsősorban oktatási céllal jelentjük meg a „Mutatványok a szlovákiai magyar nyelvjárásokból” című CD-t. Már publikált, illetve kézirat formában meglévő, de a szakmai és laikus közönség számára érdekes és hasznos anyagaink honlapunkon is olvashatóak, a régebbieket pedig az érdeklődők számára elektronikus formában is el tudjuk juttatni.

Anyaggyűjtés a már említett témákban folyik: a szlovákiai magyar korpuszhoz gyűjtjük az írott és a beszélt nyelvi anyagot, valamint a lexikográfiai munkálatokhoz kapcsolódóan folynak a szlovákiai magyar elektronikus köznyelvi adatbázis munkálatai. – Az Iroda minden novemberben Párkányban szervezi meg a Gramma Nyelvészeti Napokat, a legutóbbi, immár harmadik rendezvény témája a szlovákiai magyar nyelvjárások és az élő nyelvhasználat kutatása és dokumentálása. A több mint harmincéves hagyománnyal rendelkező Kazinczy Napok egyik társszervezőjeként a szakmai előkészítést és szervezést vállaltuk magunkra. Nyelvész-doktoranduszok, egyetemisták, főiskolások részére szakmai továbbképzésként szervezzük a Szociolingvisztikai Műhelytalálkozókat (eddig három alkalommal), illetve (a Magyar Köztársaság Kulturális Intézetével karöltve) a Gramma Nyelvészeti Műhely előadásorozatát, amelyet laikus érdeklődők is látogatnak (eddig hét előadás hangzott el). A nyelvi tervezés nyelvi-elméleti alapvetése lesz a témája a szeptember végén tartandó alkalmazott nyelvészeti műhelytalálkozónak. – 2002 februárjától nyelvi ügyfélszolgálatot működtetünk. A telefonos ügyelet szerdánként 9 és 11 óra között hívható, sokan azonban ímélnél és levélben, illetve személyesen érdeklődnek. A közérdekű kérdéseket és az azokra adott válaszokat közzé tesszük honlapunk „Nyelvi menedzsment” rovatában, illetve az Új Szó napilapban „Önök kérdeznek – Mi válaszolunk” rovatában. Az Iroda az Új Szó napilapban „Otthonunk a nyelv” címmel nyelvi ismeretterjesztő, illetve „Szlovákiában – nem csak szlováku!” címmel a pozitív kétnyelvűséget képekkel is illusztráló rovatot indított, s belső munkatársainak nyelvi ismeretterjesztő előadásai rendszeresen hallhatóak a Pátia Rádióban.

U k r a j n a : A kutatóállomások „Kárpát-medencei kisebbségek nyelvpolitikai helyzete” című közös kutatásának eredményét összefoglaló tanulmánykötet 2003-ban megjelent, a tanulmányok német nyelvű változata úgyszintén (l. a szlovákiai beszámolóban fentebb). Intézetünknek mindaddig három saját kiadványa jelent meg: A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. (Szerk. CSERNICKÓ ISTVÁN. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász, 2003.). Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról (Szerk. BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN. PoliPrint, Ungvár, 2004.) BEREGSZÁSZI – CSERNICKÓ, ...itt mennyit ér a szó?

Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról (PoliPrint, Ungvár, 2004.). Előkészületben van további két tanulmánykötet és egy hivatalos szövegek, formanyomtatványok stb. ukrán és magyar nyelvű változatát bemutató példatár, valamint több nyelvészeti vonatkozású felsőoktatási jegyzet is. Munkatársainknak számos tanulmánya jelent meg különböző folyóiratokban, kötetekben, melyekről intézetünk honlapján tájékozódhatnak az érdeklődők. 2003 novemberében rendeztük meg a helyi magyar kutatók, kutatások és a tudományos utánpótlás helyzetével foglalkozó konferenciánkat Beregszászon. Idei tudományos tanácskozásunkat „Az iskola mint nyelvhasználati színtér” címmel szervezzük.

R o m á n i a : Az adatbázisok közül készen van a demográfiai adattár (az összes XX. századi és a legújabb népszámlálási adat), a jogi adattár (1818-tól az összes román törvénnyel), oktatási adattár (intézmények és bibliográfia). Folyamatosan épül a szociolingvisztikai adattár, ennek része a Nemzeti Szövegtrár erdélyi anyagának gyűjtése és feldolgozása. – A bibliográfiai adattárat illetően első lépésként az 1990 óta megjelent romániai magyar élőnyelvi tanulmányok bibliográfiájának összeállítását terveztük. Ez a könyvészet PÉNTEK JÁNOS munkájaként teljes egészében elkészült, sőt a tervezettnél gazdagabb lett. Nemcsak szociolingvisztikai tanulmányok bibliográfiái leírását tartalmazza, hanem felöleli a magyar nyelvtudomány valamennyi ágában megjelent publikációkat. E bibliográfia alapján írta meg a szerző összegző tanulmányát az erdélyi magyar nyelvtudomány 1990 utáni eredményeiről és problémáiról. (Örökség és kihívás. Az erdélyi magyar nyelvtudomány a század- és ezredfordulón. In: Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről. Szerk. TÁNCZOS V. – TÓKÉS GY. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2002. 1: 15–50). A „Román–magyar közigazgatási szótár” munkálatai jóval korábban kezdődtek el az AESZ keretében, a véglegesítés már az Intézet keretében történt (2002-ben jelent meg az AESZ kiadványaként). 2004-ben került a nyomdába a szótár román–magyar változata. Intézeti munkaként kezdtük meg egy „Román–magyar oktatás-terminológiai szótár” szerkesztését és egy román–magyar kulturális szótár anyagának gyűjtését. A Teleki László Intézet felkérésére intézeti munkaként BENŐ ATTILA és MURÁDIN LÁSZLÓ angol nyelvű összefoglaló tanulmányt írt az eddigi csángókutatásokról (Csángó Dialect – Csángó Origins. In: DIÓSZEGI LÁSZLÓ – TELEKI LÁSZLÓ ed., Hungarian Csángós in Moldavia. Bp., 2002.). A 2002-es közös szempontok alapján végzett kutatás eredményeit rögzíti az a tanulmány, amely 2003 nyarán jelent meg: PÉNTEK JÁNOS – BENŐ ATTILA, Nyelvi jogok Romániában (NÁDOR O. – SZARKA L. szerk. i. m. 123–47, Hrsg. F. GLATZ. i. m. 71–86). A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai sorozat első köteteként jelent meg PÉNTEK JÁNOS és BENŐ ATTILA kötete: „Nyelvi kapcsolatok, nyelvi dominanciák az erdélyi régióban” (Kolozsvár, 2003.). – A „Magyar értelmező kéziszótár” legújabb kiadásának mintáját követve, a „határtalanítás” szándékával felajánlottuk, hogy kutatóállomásaink minden Magyarországon megjelenő szótár, kézikönyv anyagát kiegészítik a kisebbségi régiók nyelvi anyagával. Ennek már itt a folytatása az Osiris Kiadó „Helyesírás” című kézikönyvének anyagában (szerzői LACZKÓ KRISZTINA és MÁRTONFI ATTILA). A sorozat további kiadványaiba is előkészítettük és előkészítjük az anyagot. Ezért beható lexikális vizsgálatokat végzünk és létrehozunk egy Kárpát-medencei lexikális adatbázist (a munka már elkezdődött)

A kutatóállomásoknak vannak közös, többnyire Budapesten, az MTA Kisebbségkutató Intézete által szervezett konferenciái. A Gramma Iroda is kialakította a maga szakmai rendezvényeit. A mi Intézetünk is rendszeressé kívánja tenni a már két alkalommal megrendezett júliusi illyefalvi szemináriumot. 2003-ban itt határoztuk el a kutatóállomások tevékenységének szorosabb összehangolását, közös kutatási programok megtervezését és megvalósítását, s azt, hogy a szakmai fórumokon lehetőség szerint közösen lépünk föl. 2002-ben volt a 12. konferencia Nyíregyházán, a legutóbbi 2004. szeptemberében intézetünk és a kolozsvári egyetemi tanszék közösen szervezte. Gondot fordítunk arra is, hogy rendszeresen számoljunk az intézeti munkáról a jelentősebb erdélyi és magyarországi konferenciákon (például az Erdélyi Múzeum Egyesület szokásos novemberi évi konferenciáján). 2002. július 4–6-án Jászvárosban volt „A moldvai csángók nyelve és eredete”

című konferencia, amelyet a Román Akadémia és Románia Parlamentje szervezett az Európa Tanács ajánlására. Ezen részt vett a csángók helyzetéről szóló jelentés két szerzője, Joao Ary és Tytti Isohookana-Asunmaa is. Mivel a konferencia román résztvevőinek többsége a moldvai csángók román eredetét próbálta bizonygatni, különös hangsúlyt kapott a magyar szakemberek jelenléte. A konferenciára mindössze két magyar nyelvész hívtak meg (Szilágyi N. Sándort és Benő Attilát). A Heltai Gáspár Könyvtári Alapítvánnyal és a budapesti Hungarian Language School-lal közösen „Nyelvi képzés határhelyzetben” címmel szerveztünk konferenciát Kolozsváron (2003 januárjában). A konferencia előadásai és hozzászólásai a szórványhelyzetben élő, nyelvcserén átment magyar nyelvű személyek és csoportok nyelvi rehabilitációjának lehetőségeit mérlegelték. A nyelvi státustervezés feladatainak tisztázását, a nyelvi jogi helyzet leírását tűzte ki célul a sepsiszentgyörgyi konferencia (2004. január). A konferencia anyagából kötet készül kutatóállomásunk szerkesztésében „Nyelvi jogok és nyelvhasználat” címmel. – Intézetünk szolgáltató, tanácsadó tevékenysége igen széleskörű. Példaként említjük meg: 2001-ben megbeszélést kezdeményeztünk a Monitorul Oficial magyar változatoként megjelenő Hivatalos Közlöny szerkesztőivel. Felajánlottuk, hogy vállaljuk a fontosabb törvények magyar fordításának lektorálását és az állandó nyelvi tanácsadást. A sepsiszentgyörgyi munkatársak rendszeresen támogatják a székely önkormányzatokat abban, hogy élhessenek az anyanyelvű nyelvhasználat jogával. 2002-ben a hatályos új szabályozás alapján elkészítettük a rendőrök rendfokozatainak javasolt magyarítását, és ezt a szójegyzéket a hozzáfüzött értelmezésekkel együtt eljuttattuk a romániai magyar lapok szerkesztőségéhez. A 2001-es és 2002-es év eseményei több közérdekű ügyben is szakmai állásfoglalásra készítették intézetünk munkatársait. Így 2001 novemberében a magyar nyelvű tankönyvek ügyében Péntek János kezdeményezte és megfogalmazta az Intézetnek a Magyar Írószövetséggel, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával és a Nemzetközi Filológiai Társasággal közös nyilatkozatát „A felháborodás, az aggodalom és a reményesség szava” címmel. Az úgyről a sajtó is írt (Visszatért a múlt: Krónika 2001. november 10–11). Kereskényi Sándor szenátor felkérésére Péntek János 2002-ben magyarra fordította a román nyelvtörvény-tervezetet, és szakértői véleményt írt a román nyelvtörvény akkori változatáról.

Szerbia és Montenegró: Publikációk: Adryántól Adorjánig – Szociográfiai és szociolingvisztikai műhelytanulmányok. Logos Grafikai Műhely – Kanizsai Szociográfiai Műhely, Magyarkanizsa, 2004. Benne: PAPP GYÖRGY, Adorján ragadványnevei; RAJSLI ILONA, Nem és nyelvhasználat; PAPP GY., A Kisfától a Nömösütig – Településtörténet a helynevekben; RAJSLI I., Szinkovics Jenőről és a Magyar Nyelv 1913. évfolyamában megjelent adorjáni tájnyelvi gyűjtéséről. – Kisebbségi létjelenségek, szórvány- és szociolingvisztikai kutatások. Szerk. GÁBRITYNÉ MOLNÁR IRÉN. MTT kiadása. Benne: ANDRIĆ EDIT, A szerb nyelv hatása a magyar általános iskolás tanulók nyelvhasználatára; PAPP GY., A nyelvi korpuszépítéssel kapcsolatos tevékenység és hasznosulási beszámoló; RAJSLI I., Nyelvi attitűdvizsgálatok a vajdasági fiatalok körében. – A X. Egyetemi Magyar Nyelvészeti Napok tudományos tanácskozása. Hungarológiai Közlemények 2003/2. szám. Benne: RAJSLI I., Egy délvidéki regionális tájszótár elvi, módszertani kérdései; PAPP GY., Milyen legyen a vajdasági szólásszótár?; MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ, A vajdasági magyar nyelv rétegei; ANDRIĆ E., A szerb–magyar párhuzamos korpuszról. – 2003 áprilisában tanácskozás: „A frazeológiai kutatások elméleti, gyakorlati kérdései”; résztvevők: ROZGONYINÉ MOLNÁR EMMA, FORGÁCS TAMÁS, ANDRIĆ EDIT, RAJSLI ILONA, MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ, CSORBA BÉLA, SILLING ISTVÁN. A kötet megjelenése folyamatban van. – Egymillió szövegszó letöltése, tisztítása, feldolgozása, validálása és a Nyelvtudományi Intézetbe juttatása, a következő egymillió egység feldolgozása folyamatban van. – Kérdőíves gyűjtések: ezer kérdőív a középiskolások nyelvi, nyelvhasználati mintái tematikával kapcsolatban. – Ötszáz kérdőív feldolgozása a vajdasági magyar diáknyelv köréből. – Az 1–8. osztályos tanulók utónévvizsgálata a Bácskában. – A Simonyi Zsigmond Helyesírási Verseny vajdasági selejtezőinek szervezése a szabadkai és újvidéki Módszertani Központtal együtt. – Magyar logopédia tanácsadás.

4. Milyen a tudományos kutatásnak és az ismeretterjesztésnek, illetve a gyakorlati alkalmazás elősegítésének a viszonya és aránya az Iroda tevékenységében?

Szlovákia: Irodánk (és a munkatársak) tudományos tevékenysége kezdetektől fogva erőteljesen gyakorlatorientált volt: főként olyan kutatási témákon dolgoztunk és dolgozunk ma is, amelyek nemcsak elméletileg érdekesek, hanem elősegítik beszélőközösségünk lehető legtágabban értelmezett nyelvi-nyelvhasználati gondjainak megoldását is. Ismeretterjesztő és tanácsadó, sőt szakfordítói tevékenységünk is elsősorban szociolingvisztikai és kontaktológiai vizsgálatainkhoz, valamint a szaknyelvi tervezéshez kapcsolódik. Mindezekből adódóan tevékenységünkben a kutatás és az alkalmazás összefonódik.

Ukraina: Kutatásaink és programjaink legnagyobb része gyakorlati jellegű. Kiemelt figyelmet fordítunk a helyi közösség nyelvi, nyelvhasználati gondjaira, megoldási javaslatokat dolgozunk ki. Munkatársaink immáron harmadik éve kapcsolódnak be a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség által szervezett Kölcey Nyári Pedagógus-akadémia munkájába, ahol óvodapedagógusok, tanítók, tanárok továbbképzésén tartanak előadásokat. A Kárpátalja című hetilapban, valamint a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Közoktatás című módszertani folyóiratában az intézet kutatói rendszeresen jelentkeznek tanulmányokkal, cikkekkel, ismeretterjesztő és tudománynépszerűsítő írásokkal.

Románia: Az Intézet tevékenységében a fentebb kifejtett hármass feladatkör szerencsésen kiegészíti egymást, noha az arányokat, a viszonyokat többnyire nehéz előre megtervezni. Különösen a szolgáltató jellegű munka olyan, hogy az igényekhez kénytelen igazodni. Jóval ütemesebb az, ami előre megtervezhető. Az elmúlt hónapokban a megjelenőben levő szótárak anyagának kiegészítése igényelte a legtöbb időt és munkát, mivel ebbe viszonylag későn kapcsolódtunk be, viszonylag kevés előmunkálattal. Hasonlóképpen itthoni munkáink közül sürgős volt a „Magyar–román közigazgatási szótár” szerkesztése.

Szerbia és Montenegró: Kutatási, publikálási célkitűzéseinket egyértelművé teszi a veszélyeztetett magyar nyelvhasználat, a magyarországi kutatásokhoz való felzárkózás, illetve a lemaradások pótlása. Olyan és annyi elméleti kutatást végezhetünk, amennyi nélkülözhetetlen a gyűjtések, vizsgálatok feldolgozásához, értelmezéséhez és a gyűjtés forrásainak meghatározásához. Az ismeretterjesztő tevékenység elsősorban a kutatások közösségi, támogatási hátterének megteremtésére irányul. Például a sajtónyelvi korpusz bizonyos feldolgozási szakaszaiban bemutató tanácskozásokat szervezünk az érintett sajtótermékek, hírközlő eszközök számára: Magyar Szó, Hét Nap, Családi Kör, Újvidéki Rádió, Szabadkai Rádió, Képes Ifjúság stb. A közös termékek, mint a helyesírási szótár, idegen szavak szótára, vajdasági magyar helységnevtár, intézménynevek adattára kifejezetten a gyakorlati alkalmazást szolgálják.

5. Milyen távlati célkitűzések körvonalazódtak az eddigi tapasztalatok alapján?

Szlovákia: A kutatóállomások 2003-as, az erdélyi Illyefalván tartott közös nyári tanácskozásán a Gramma és a Szabó T. Attila Intézet jelen levő munkatársai a lexikográfiai munkálatok összehangolásában, hasonló témájú publikációk (például földrajzi nevek szlovák/román–magyar szótára, oktatási szótár) megjelentetésében, illetve az említett szótártani kutatás eddig összegyűjtött anyagának egységes szerkezetű adatbázisként való továbbfejlesztésében állapodtak meg. Ami saját tevékenységünket illeti, folytatjuk a már megkezdett kutatásokat, nagyobb súlyt fektetve néhány, eddig kevésbé kutatott területnek, ilyen például a magyar vagy a magyar anyanyelvű román nyelvhasználat, a kontaktológia és a fordításelmélet kapcsolata, a kétnyelvű nyelvi szocializáció, illetve a kétnyelvű beszélők nyelvi kompetenciája. Célunk az, hogy kutatásaink eredményét monografikus feldolgosásokban is közzé tegyük.

Ukraina: A kutatóállomások közötti együttműködés révén számos, az egész Kárpát-medencére kiterjedő kutatási program gondolata felmerült. Ezek között a lexikográfiai munkálatok azok, amelyek terén már konkrét együttműködési keret kezd kialakulni. Folyamatosan bővítjük saját

kutatási témáinkat is. A jövő évtől például a nyelvíleg vegyes családban felnövő gyermekek nyelvi fejlődésével, illetve a szülők iskola- és tannyelv-választási stratégiáival is foglalkozunk majd.

R o m á n i a : Távlati céljaink és közelebbi elképzeléseink, megtervezett programjaink bőven vannak. A legtöbb tennivaló a nyelvi tervezés területén van, és ezek jórészt közös feladatok minden külső régióban. Szakmai terveink vannak, a kutatóállomások sorsa azonban bizonytalan. A Szabó T. Attila Intézet teljes önállósításával még várnunk kell, mivel az eddigi támogatás kizárólag pályázati és ösztöndíj jellegű volt. Arra számítottunk, hogy néhány próbaév után kialakulhat egy biztosabb, normatív támogatási rendszer. Ennek azonban egyelőre az ellenkezőjét tapasztaljuk: a korábbi közös intézeti pályázatot bizonytalan időre szóló egyéni ösztöndíjpályázatok váltották föl, és értesüléseink szerint az Arany János Alapítvány sorsa bizonytalan, az MTA költségvetési támogatása is csökkent. Ilyen körülmények között olyan önálló státusokra gondolni sem lehet, amelyek biztos alapot és perspektívát teremtenének a legfiatalabb munkatársaknak.

S z e r b i a - M o n t e n e g r ó : Legjelentősebb célkitűzéseink a következők: A „Magyar értelmező kéziszótár” szóanyagához a vajdasági kiegészítések elkészítése, amely sajnos, rajtunk kívülálló okokból, nem került az egységes kötetbe; regionális tájszótár, regionális szólásszótár; tanulóink szókinccsének, nyelvhasználatának, helyesírási készségének regionális vizsgálata, írói szótárak, kétnyelvű fogalomtárak (rokonságnevek, dohánytermesztés, fordítástudomány, tantárgy-terminológia stb.)

CSEERNICKÓ ISTVÁN – PAPP GYÖRGY – PÉNTEK JÁNOS – SZABÓMIHÁLY GIZELLA
